

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Hanna Huberman

***Varför är invandrare
överrepresenterade i
kriminalstatistiken?***

***-En analys av det straffrättsliga
regelsystemet och den straffrättsliga
kontrollapparaten -***

Examensarbete
20 poäng

Handledare:
Professor Per-Ole Träskman

Straffrätt

Vårterminen 2002

Innehåll

SAMMANFATTNING	1
1 INLEDNING	2
1.1 Syfte och problemställning	3
1.2 Metod och material	3
1.3 Avgränsningar och disposition	4
2 BROTTSLIGHETENS OMFATTNING BLAND INVANDRARE	6
2.1 Invandrare och invandring	6
2.2 Invandrades brottsparticipation	7
2.2.1 Den officiella kriminalstatistiken	7
2.2.2 Den registrerade och självdeklarerade brottsligheten	8
2.2.3 Överrepresentationen	10
3 KRIMINALISERING SOM ORSAK TILL ÖVERREPRESENTATIONEN	11
3.1 Kriminalisering	11
3.2 Det straffrättsliga regelsystemet	12
3.2.1 Val av normer	13
3.2.2 Val av gärningsman	14
4 DISKRIMINERING SOM ORSAK TILL ÖVERREPRESENTATIONEN	17
4.1 Diskriminering	17
4.2 Den straffrättsliga kontrollapparaten	18
4.2.1 Selektiv rapportering	18
4.2.2 Polisens särbehandling	19
4.2.3 Förhörets konsekvenser	20
4.2.4 Beslut om häktning	21
4.2.5 Beslut om åtal	22
4.2.6 Domstolsförhandlingar	24
4.2.7 Påföljds verkställighet	26
5 DISKUSSION	28
5.1 Förslag till åtgärder inom det straffrättsliga regelsystemet	28
5.2 Förslag till åtgärder inom den straffrättsliga kontrollapparaten	30

5.3	Likställighetsprincipens betydelse	31
-----	------------------------------------	----

KÄLLFÖRTECKNING	32
Litteratur	32
<u>Offentligt tryck</u>	32
<u>Övrig litteratur</u>	32

Sammanfattning

I den kriminalpolitiska debatten är invandrades brottslighet föremål för ett särskilt intresse. Kriminalstatistiken visar nämligen att invandrare, i förhållande till den andel de utgör av befolkningen, är överrepresenterade i viss brottslighet. Dock har förhållandena kring invandrades brottslighet länge varit tabubelagda i den offentliga svenska debatten, och orsakerna till överrepresentationen har aldrig blivit utforskade. Denna uppsats försöker att ge en delförklaring till varför invandrare är överrepresenterade i brottslighet. Teorin som presenteras finner orsakerna i det straffrättsliga regelsystemet och i den straffrättsliga kontrollapparaten.

Det straffrättsliga regelsystemet reglerar vilka mänskliga beteenden som är oriktiga, och försöker uppfostra statens medborgare till att uppfatta samhällsnormerna som moraliskt riktiga. Genom kriminalisering av vissa handlingar skapas regler som talar om vilka rättigheter och skyldigheter som skall efterlevas. Problemet för invandrare uppstår när olika straffrättsliga regelsystem bedömer en och samma situation på olika sätt. Det uppstår då en konflikt mellan de normer för uppträdande och de inställningar till olika ting som den gamla och den nya kulturen har. Detta i sin tur leder till att någon som kan betraktas som laglydig i ett land blir brottsling när denne utför samma gärning i ett annat land. Genom att kriminalisera vissa handlingar blir därmed invandrare i högre grad än svenskar potentiella brottslingar, vilket kan leda till överrepresentationen i brottslighet.

Likaså kan de beslut som tas inom den straffrättsliga kontrollapparaten leda till att invandrare lättare än svenskar slutligen registreras i kriminalstatistiken. Från det att någon upptäcks begå ett brott till det att påföljden verkställs tas en hel del myndighetsbeslut. Det är vid dessa beslutsfattanden som diskriminering av invandrare kan förekomma. Denna diskriminering behöver dock inte alltid vara tydlig. Det rör sig snarare troligtvis om små skevheter inom gången från polisanmälan och brottsutredning till dom och straffpåföljds verkställighet. Tillsammans blir dessa små skevheter stora, vilket leder till överrepresentationen i statistiken.

Det är viktigt att i den offentliga debatten belysa alla utgångspunkter kring invandrades kriminalitet. Annars finns risken för att tabun blir grogrunden för oro, som i sin tur leder till moraliska panikåtgärder. För att förhindra differentieringen bör den svenska lagstiftaren i högre grad beakta vilka grupper i samhället som direkt eller indirekt påverkas av att en handling kriminaliseras. Det är också viktigt att beslutsfattare inte blir avtrubbade, utan behåller förmågan att se när en situation av diskriminering föreligger såväl inom själva förfarandet som i rättstillämpningen. För att förståelsen för invandrare skall öka inom det straffrättsliga regelsystemet och den straffrättsliga kontrollapparaten är det också önskvärt att fler invandrare blir representerade inom rättsväsendet.

1 Inledning

Under den senaste tiden har främlingsfientliga partier vunnit mark runt om i Europa. Österrikes Jörg Haider, Frankrikes Jean-Marie Le Pen och Danmarks Pia Kjaersgaard är exempel på främlingsfientliga partiledare som fått väljarnas förtroende i demokratiska val. Ett av deras starkaste politiska budskap är invandrares kriminalitet. Detta argument används bland annat för att förorda minskad invandring och i vissa fall repatriering.

Sverigedemokrater och nationaldemokrater, nära allierade partier med de ovan nämnda, använder sig av samma argumentation bakom en polerad fasad, i den svenska valrörelsen. Brottsbekämpning är en av de valfrågor som det svenska folket lägger stor vikt vid. Främlingsfientliga partier engagerar sig tacksamt i frågan och lägger skulden på invandrare. Detta visar hur utvecklingen har gått mot en etnifiering av ett samhällsproblem som tidigare uppfattades som ett klassproblem.

Trots att studier i Sverige visat att invandrare är överrepresenterade vad gäller vissa typer av brott, har debatten kring invandrares brottslighet förts i det tysta, och orsakerna till denna överrepresentation har ej fastställts. Eftersom debatten främst har förts av främlingsfientliga partier har frågan fått en negativ innebörd. Frågan om kriminalitet bland människor med utländsk härkomst har därför länge ansetts så känslig att man inte skrivit om saken. Vissa forskare har befarat att resultaten från en undersökning skulle sprida fördomar och stärka den invandrarfientliga opinionen. Andra menar att sambandet mellan invandring och brottslighet är vetenskapligt ointressant.

Jag menar däremot att fördomar stärks av den ytliga rapportering som görs. Dagligen kan den ”okunnige” läsa notiser om brott utförda av invandrare. ”Rånad av invandrare”, ”Oprovocerad misshandel utförd av invandrare”, ”Drogförsäljningen sker allt mer öppet i Sveriges mångkulturella miljöer”, och så vidare. Okunskapen i sin tur skapar en mytbildning där vissa gärningstyper till exempel görs till kulturella problem. Hedersmord är enligt min åsikt ett sådant exempel.

Att förse såväl politiker, ansvariga myndigheter, som den enskilde individen med faktisk information om problemets omfattning och art bör därmed vara en viktig uppgift. Om inte annat för att främja debatten. Det enda effektiva sättet att motverka invandrarfientlig mytbildning är genom kunskap. En betydelsefull uppgift för den fortsatta forskningen är att försöka förklara varför invandrare är överrepresenterade i viss brottslighet. Det är viktigt att försöka ge svar på varför förhållandena ser ut som de gör. Bilden av invandrares brottslighet är enligt mig nämligen snarare i behov av problematisering än av tystnad.

1.1 Syfte och problemställning

Avsikten med uppsatsen är att utifrån en juridisk synvinkel försöka besvara varför invandrare är överrepresenterade i brottslighet. Syftet är att presentera en teori som visar hur direkta och indirekta juridiska beslut kan leda till denna överrepresentation.

Problemställningen kan formuleras på följande sätt:

- *Kan det straffrättsliga regelsystemet och den straffrättsliga kontrollapparaten vara bakomliggande orsaker till invandrarnas överrepresentation i kriminalstatistiken?*

Det är min förhoppning att denna uppsats skall bidra till att väcka våra beslutsfattare till insikt om att ämnet kräver större uppmärksamhet än vad det hittills tillägnats.

1.2 Metod och material

I mitt arbete med denna uppsats har jag använt mig av traditionell juridisk metod. Det vill säga att uppsatsens innehåll till stor del har baserats på litteraturstudier. Jag har använt mig av såväl svensk som utländsk litteratur. Det skriftliga materialet har bland annat utgjorts av förarbeten, rättsfall, tidskriftsartiklar samt annan publicerad litteratur. Jag har undersökt juridisk doktrin men även litteratur av annan karaktär, såsom kriminologisk och statistisk.

Det är svårt att få tag på fakta som direkt behandlar de uppgifter som jag har behövt, för att svara på min problemställning. Inga systematiska studier har tidigare utförts i Sverige för att belysa varför invandrare är överrepresenterade i kriminalstatistiken. Därför har den litteratur som jag har gått igenom varit av varierande karaktär och behandlat olika ämnen, såsom en rapport från polishögskolan, processrättslig litteratur och förarbeten till lagen om könsstymning av kvinnor. Ur detta material har jag lyft ut och sammanflätat fakta. Med andra ord har jag fått dra mycket egna slutsatser. Uppsatsen skulle kunna sägas utgöra en egen komponerad teori.

För att få en bild av gärningsmännen, det vill säga av dem som begår brott, finns två olika typer av statistik att tillgå. Dels statistik över misstänkta personer, dels statistik över lagförda personer. Det kan vara problematiskt att utifrån statistiken om en företeelse tolka verkligheten, då det finns felkällor att ta hänsyn till. Ett exempel är att statistiken inte omfattar mörkertalet, det vill säga de gärningsmän som inte blir anmälda. Ett annat problem är att personer som blivit skäligen misstänkta eller lagförda inte alltid är skyldiga till de brott de blivit registrerade för. Likaså kan personer som har begått brottet slippa undan den statistiska registreringen, då bevisningen inte räcker till för att de skall betraktas som skäligen misstänkta eller för att de skall lagföras.

1.3 Avgränsningar och disposition

Det finns ett flertal hypoteser till varför invandrare är överrepresenterade när det gäller brottslighet. I den här uppsatsen kommer dock endast hänsyn tas till de orsaker som kan förklaras genom beslut som fattas inom straffrätten. Det skall emellertid betonas att förklaringen till överrepresentationen inte är så enkel, och att det troligtvis är många olika omständigheter som ligger bakom den. Mestadels psykologiska och socioekonomiska faktorer.

Nedan kommer några av de omständigheter, som ej utvecklas vidare i uppsatsen men som är tänkbara delförklaringar, att presenteras kort. Detta för att peka på problemets komplexitet.

- Till exempel kan upplevelser i hemlandet ses som en förklaring till invandrades överrepresentation bland lagförda brott. Vissa invandrare har kanske bevittnat de grymheter ett krig för med sig, vilket lett till att de exempelvis fått en annan syn på våld.
- En annan bidragande orsak kan vara att de personer som flyttar från ett land inte utgör ett urval av normalbefolkningen. Ofta är de utsatta på något sätt. Det kan också vara så att en stor andel redan kriminellt belastade personer emigrerar. Migration är därmed selektiv. Personer med sociala problem och med en högre brottsbenägenhet har troligtvis en större tendens till att lämna hemlandet.
- Det skall även påpekas att det är fysiskt och psykiskt påfrestande att emigrera. En lång väntan på de svenska myndigheternas beslut, utan möjlighet att påverka, utan möjlighet att arbeta och ofta med familjen långt borta, är en situation som innebär en stor psykisk påfrestning. Passiviseringen och den förnedrande behandlingen får personer att bli desperata. För nedbrutna personer kan minsta provokation leda till aggressiva överreaktioner.
- Vanligtvis har invandrare lägre socioekonomisk status än infödda svenskar. Socioekonomisk status är en kategorisering baserad på det yrke personerna uppgivit i Folk- och bostadsräkningen. Kriminologiska undersökningar har visat att låg socioekonomisk status sammanhänger med högre brottsbenägenhet.

Den juridiska förklaringen, med det straffrättsliga regelsystemet och den straffrättsliga kontrollapparaten som orsak till att invandrare är överrepresenterade i kriminalstatistiken, är troligtvis marginell. Men möjligtvis är det en delförklaring. Därför bör den inte ignoreras.

Ytterligare en avgränsning som görs i denna uppsats och som måste understrykas är generaliseringen av invandrarbegreppet. Det bör nämligen påpekas att invandrare inte är en homogen grupp. Inom invandrarbegreppet inryms skiftande ursprungsländer och kulturer. Det enda de har gemensamt

är att de inte är svenskfödda. Med hänsyn till utrymmesskäl används trots detta etiketten ”invandrare” för alla personer som är födda i utlandet och folkbokförda i Sverige.

Egentligen görs inte en rättvis undersökning av invandrare förrän man undersöker varje individ för sig.

Uppsatsen inleds med en relativt kortfattad beskrivning av invandrades representation i kriminalstatistiken. Avsikten med detta kapitel är att ge läsaren viss bakgrundsinformation, som är av betydelse för diskussionen som förs i de övriga delarna av arbetet. Här presenteras bland annat resultatet i olika statistiska undersökningar.

Det tredje och fjärde kapitlet utgör uppsatsens huvudkapitel. Här försöker jag besvara den valda problemställningen genom att presentera min teori. Kapitel tre redovisar för hur det straffrättsliga regelsystemet kan leda till invandrades överrepresentation i kriminalstatistiken. Bland annat vilka problem kriminaliseringen av vissa handlingar medför. I det fjärde kapitlet redogörs för den straffrättsliga kontrollapparaten. Här diskuteras risken för diskriminering av invandrare, vid myndigheters beslutstagande.

I det femte och avslutande kapitlet presenteras olika åtgärder. Detta kapitel består i allra högsta grad av mina egna synpunkter och kommentarer.

2 Brottslighetens omfattning bland invandrare

I den kriminalpolitiska debatten är invandrares brottslighet föremål för ett särskilt intresse. Frågor som ofta ställs är hur stor del av brottsligheten som invandrare står för och om de är överrepresenterade vad gäller brottslighet.

I detta kapitel skall ett försök göras till att besvara dessa frågor, vilket görs genom att viss statistik som förts kring ämnet presenteras och diskuteras. Resultatet skall sedermera ligga till grund för diskussionen som förs i uppsatsen.

2.1 Invandrare och invandring

Under mycket lång tid har stora grupper av invandrare bott och verkat i Sverige. Under 1800-talet och fram till andra världskriget var utvandringen från Sverige större än invandringen. Först under andra hälften av 1900-talet blev invandringen så omfattande att den starkt bidrog till det svenska samhällets förändring. Efter andra världskriget kom ett betydande antal flyktingar från Europa. Under 1950- och 1960-talen blev arbetskraftsinvandringen omfattande. Sedan mitten på 1970-talet och framåt har arbetskraftsinvandringen till Sverige upphört och invandringen dominerats av flyktingar och deras anhöriga.¹

Sveriges befolkning har växt med två miljoner på knappt 50 år och något mer än hälften, en dryg miljon, beror på invandringen.²

Begreppet invandrare är knutet till att en person brutit upp från sitt hemland och mer eller mindre varaktigt kommit att bosätta sig i ett annat land. I svensk statistik betraktas man först som invandrare då man har tillstånd att vistas i landet och tänker göra det mer än ett år.³ Uppfattningen om vem som är invandrare och vem som inte är invandrare är dock oklar. Det föreligger troligtvis skillnader i vilka som uppfattar sig själva som invandrare och vilka omgivningen ser som invandrare. Begreppet i sig är svårtolkat och leder därmed till problem såväl i vardagligt språk som i allmän samhällsdebatt. Det bör därför definieras varje gång det används.

Invandrarverket har tillsammans med Statistiska centralbyrån (SCB) tagit fram riktlinjer för hur invandrare skall redovisas i statistiken. Syftet med dessa är att nå en enhetlig definition. Den grundläggande indelningen enligt riktlinjerna är att befolkningen redovisas antingen efter födelseland eller medborgarskap, det vill säga att indelningen sker efter om man är född i

¹ Martens (1997), s 189

² Befolkningsstatistik i sammandrag 1960-2001, SCB

³ Ibid.

Sverige eller född utomlands respektive om man har svenskt eller utländskt medborgarskap.⁴

För att kunna avgränsa invandrarbegreppet används följande definitioner i denna uppsats:

- *Invandrare*. Person som är född i annat land och folkbokförd i Sverige.
- *Andragenerationsinvandrare*. Person som är född och folkbokförd i Sverige och har minst en förälder som är född i annat land.
- *Svensk/Svenskfödd*. Person som är född och folkbokförd i Sverige och vars båda föräldrar är födda i Sverige.⁵

I slutet av 2001 beräknades den svenska befolkningen till 8.9 miljoner. Av dessa var ungefär 1 miljon utrikes födda, det vill säga att kring 11,5 procent av befolkningen var invandrare.⁶

2.2 Invandrares brottsparticipation

Förhållandena kring invandrares brottslighet har länge varit belagda med tabu i den offentliga svenska debatten, vilket innebär att det inte finns mycket forskning gjord kring detta ämne. Det har troligtvis ansetts vara ett känsligt område, som forskare hållit sig borta från med tanke på risken för negativ attitydbildning. Resultatet av detta är att subjektiva bedömningar och förutfattade meningar lämnas fria.

2.2.1 Den officiella kriminalstatistiken

Den enda information man länge kunde få om invandrares brottslighet var den man kunde utläsa från sammanställningar och bearbetningar av SCB:s officiella kriminalstatistik. Med hjälp av statistik om brott och brottslingar kunde man försöka skaffa sig en bild av hur invandrares faktiska brottslighet såg ut i Sverige.

Sedan den 1 juli 1994 ansvarar Brottsförebyggande rådet (BRÅ) för den officiella rättsstatistiken. Årligen publiceras den officiella rättsstatistiken i BRÅ:s publikationer Kriminalstatistik och Domstolsstatistik. Den innehåller dels officiell kriminalstatistik, dels officiell statistik över domstolarnas verksamhet. Den kriminalstatistik som BRÅ framställer innehåller brottsstatistik (om anmälda brott, uppklarade brott och personer misstänkta för brott), lagföringsstatistik (om personer lagförda för brott) och statistik över återfall i brott.

⁴ MIS 1996:5

⁵ Jag är medveten om att begreppet svensk/svenskfödd är oriktigt för enbart denna kategori, men används här av praktiska skäl.

⁶ Befolkningsstatistik i sammandrag 1960-2001, SCB

Dock förs inte längre någon statistik över invandrares brottslighet. För att kunna få information om detta får man se till SCB:s äldre statistik och den statistik som kriminalvården för idag. Kriminalvårdsstyrelsen lägger fram statistik över kriminalvården, det vill säga över de personer som är intagna eller övervakade.

Den officiella kriminalstatistiken har dock ofta påtalats vara ofullständig när det gäller att redogöra för invandrarnas brottslighet på ett mer nyanserat sätt. Statistiken kan nämligen inte sägas ge några direkta uppgifter om invandrare, då *invandrare* inte är något juridiskt begrepp.⁷ Det bör därmed understrykas att det inte finns, och heller aldrig har funnits, någon officiell statistik som visar hur det förhåller sig med invandrares brottslighet i Sverige.

Svensk lagstiftning och statistik skiljer i stället mellan svenska och utländska medborgare. Misstänkta och lagförda personer registreras därmed med avseende på deras aktuella medborgarskap.

Begreppen svenska och utländska medborgare är dock alltför vidsträckta, vilket innebär att de blir missvisande. Den officiella kriminalstatistiken kan till exempel bli vilseledande på två sätt. För det första omfattar termen utländska medborgare utöver invandrarna även turister, tillfällig arbetskraft och asylsökande. Det vill säga att begreppet inkluderar både de bosatta och de tillfälliga besökarna. För det andra innefattar termen svenska medborgare även invandrare som förvärvat svenskt medborgarskap. Naturaliserade svenskar, invandrare som erhållit svenskt medborgarskap, registreras med andra ord som svenskar. Beviljandet av svenskt medborgarskap föregås av en vandelsprövning, vilket troligtvis utesluter de gravt kriminellt belastade utlänningarna från svenskt medborgarskap. Skulle man inkludera invandrare med svenskt medborgarskap vid beräkningen av invandrares brottslighet skulle visserligen antalet personer som misstänks för brott öka men det är inte uteslutet att andelen brott skulle sjunka. När man diskuterar invandrares brottslighet vore det därmed mer adekvat att använda *personer som är födda i utlandet* som indikator på invandrare än *utländskt medborgarskap*.

2.2.2 Den registrerade och självdeklarerade brottsligheten

För att kartlägga invandrapopulationens brottslighet inledde BRÅ och Centrum för invandrarforskning (CEIFO) ett samarbete kring två projekt.

I det ena projektet, skrivet av Jan Ahlberg, undersöktes den misstänkta brottsligheten bland infödda svenskar, personer födda i utlandet och utlandsföddas barn. Projektet har redovisats i rapporten "Invandrare och invandrares barns brottslighet – en statistisk analys". Undersökningen är en analys av SCB:s register över uppgifterna om brott mot misstänkta personer mellan åren 1985 och 1989. Rapporten redovisar den registrerade brottsligheten. Utredningen visar både hur stor andel av brotten som begås

⁷ von Hofer mfl., s 74

av invandrare respektive svenskar och hur stor andel i vardera gruppen som registrerats för brott under perioden.

Det andra projektet, skrivet av Peter L. Martens, redovisas i rapporten ”Brottslighet och utsatthet för brott bland personer födda i Sverige och i utlandet”. Denna undersökning gjordes bland svenska medborgare och invandrare från Finland, Chile, Polen och Iran. Syftet med projektet var att få en uppfattning om brottslighetens omfattning, utsattheten för brott samt rädslan och oron att utsättas för brott bland infödda svenskar och nämnda invandrargrupper. Martens undersökning bygger på data från en intervjuundersökning som genomfördes av CEIFO. I undersökningen ställdes frågor om personen misstänkts respektive dömts för brott i Sverige. Det ställdes även frågor om vissa brottstyper. Denna undersökning behandlar självrapporterad brottslighet.

Det är känt inom den kriminologiska forskningen att man kan få skilda resultat om olika gruppers brottslighet beroende på hur man mäter brottsligheten. Det finns en misstro mot att använda metoden med självrapporterad brottslighet, då risken finns för både otillförlitliga svar och ett allt för stort bortfall bland de brottsbelastade personerna.⁸ Att olika resultat blir aktuella beroende på hur man mäter brottsligheten kan utläsas ur Ahlbergs och Martens redovisade projekt.

Uppgifter om brottsparticipationen, grundat på respondentens egna upplysningar, visar att andelen är större bland svenskarna än bland invandrargrupperna. Dessa resultat motsäger resultaten från Ahlbergs studie av den registrerade misstänkta brottsligheten. Ahlberg fann att samtliga invandrargrupper är överrepresenterade i misstanke om brott jämfört med svenskar. De infödda svenskarnas aktuella brottslighet låg på strax under sex procent, medan motsvarande andel för invandrare var cirka 12 procent.⁹ Brottsparticipationen är således något mer än dubbelt så hög bland personer födda i ett annat land. Överrepresentationen är störst när det gäller grovre brottslighet. Den största andelen återfinns för våldtäkt, 38 procent. När det gäller mord och dråp har 30 procent av brotten registrerats av invandrare. Också för misshandelsbrott, rån och butiksstöld är invandrarnas andel hög.¹⁰ ”*Sammanfattningsvis är invandrares överrepresentation i brott marginell vad gäller självdeklarerad brottslighet, mindre än dubbla enligt lagföringsstatistiken och trefaldig för de allvarligaste våldsbrotten.*”¹¹

⁸ Martens (1998), s 10

⁹ Ahlberg, s 30

¹⁰ Ahlberg, s 33

¹¹ von Hofer, s 77

2.2.3 Överrepresentationen

Resultatet från den registrerade brottsligheten visar att invandrare, i förhållande till den andel de utgör av befolkningen, är överrepresenterade i brottslighet. De begår med andra ord fler brott än de skulle i förhållande till sitt antal, det vill säga den andel de utgör av den straffmyndiga folkmängden.

Tidigare har demografiska skillnader mellan invandrare och den svenska populationen inte kunnat uteslutas som förklaring till överrepresentationen. Brottsligt beteende är starkt åldersrelaterat, det förekommer oftast i de sena tonåren. Likaså är män mera brottsbenägna än kvinnor, och storstaden utgör en mer brottsgenererande miljö än småstaden. Invandrare skiljer sig från den svenska populationen i några av dessa avseenden, de bor till exempel i större utsträckning i storstäder än vad svenskar gör. Ahlbergs undersökning visar dock att faktorer som kön, ålder, socioekonomisk status och bostadsort inte är förklaringen till skillnader i brottslighet. Trots att han tar hänsyn till dessa faktorer kvarstår nämligen en tydlig överrepresentation av invandrapopulationen inom brottsstatistiken. Det rör sig om statistiskt säkerställda skillnader mellan invandrare och svenskar.¹²

Invandrarnas överrepresentation bland lagförda brott kan iakttas sedan ett kvarts sekel. Att ha blivit lagförd betyder att personen har dömts i domstol, har godkänt ett strafföreläggande eller har meddelats åtalsunderlåtelse. Sannolikheterna för lagföring har inte påverkats särskilt mycket av nationell bakgrund eller av det förhållande att invandringen skiftat karaktär, från arbetsmarknadsinvandring till flyktinginvandring. Givet den överrepresentation som registrerats, är förklaringsvärdet av invandrarskap lågt. Man kan med andra ord inte hänvisa till invandrarskapet i sig.¹³

De frågor som därmed automatiskt väcks är varför invandrare är överrepresenterade i viss brottslighet och hur det kan komma sig att registrerad brottslighet och självdeklarerad brottslighet kan utvisa två så olika resultat. Utöver de risker som finns med självrapporterad brottslighet kan man spekulera i andra förklaringar. Till exempel kan man fråga sig om den mer utbredda brottsligheten bland invandrare, enligt den officiella statistiken, kan finna sin förklaring i det straffrättsliga regelsystemet och i den straffrättsliga kontrollapparaten. Kan det statistiska resultatet möjligtvis återspegla att invandrare behandlas annorlunda inom straffrätten än svenskar?

¹² Ahlberg, s 89

¹³ von Hofer, s 81

3 Kriminalisering som orsak till överrepresentationen

För att människor skall kunna leva tillsammans krävs det regler som talar om vilka rättigheter och skyldigheter de har gentemot varandra och samhället. Det straffrättsliga regelsystemet reglerar vilka mänskliga beteenden som är oriktiga, och försöker uppfostra statens medborgare till att uppfatta samhällsnormerna som moraliskt riktiga.

Nedan skall diskuteras vilken betydelse denna uppfostran har för uppfattningen av invandrare som brottslingar.

3.1 Kriminalisering

Att kriminalisera en handling är att skapa en regel som säger, att om någon utför denna handling kommer denne att straffas på visst sätt.

Kriminaliseringen innefattar med andra ord ett allmänt hot om att förövandet av en viss handling kommer att leda till negativa sanktioner. Modern straffrätt förutsätter kriminalisering. Kriminaliseringen bygger på föreställningen om brottslingens otillåtna handlande, vilket i sin tur är grundstenen inom brottsprevention. Lagen undertrycker vissa handlingar.¹⁴

Beslutsprocessen för när en handling kriminaliseras innehåller tre viktiga steg. Det första steget är att bestämma vilket intresse som skall skyddas. Några exempel på de intressen som förtjänar att skyddas är liv, frihet, ära och hälsa. Det andra steget är att sätta fingret på vilka gärningar som skadar detta skyddsintresse. Det vill säga att handlingen som kriminaliseras måste vara skadlig och förkastlig. Det tredje, och sista steget, är att fastställa gärningens straffvärde.¹⁵

Kriminaliseringen av köp av en sexuell tjänst kan till exempel sägas skydda kvinnan mot att bli sexuellt och ekonomiskt exploaterad. Skadligheten ligger i prostitutionen, där bland annat valet av partner uteslutande sker på ekonomiska grunder. Att prostitutionskunden och inte den prostituerade skall straffas är slutligen ett avvägande som görs vid fastställandet av straffvärdet, då det här beslutas vilken gärningstyp som det finns goda skäl att belägga med straff.

Huvudsyftet med kriminalisering är att genom hot om straff generellt avhålla människor från ett visst handlande. Det kan ses som en statlig styrning av människors beteende. Begreppet straff i juridisk mening brukar förklaras som ett lidande eller obehag som tillfogas en person på ett opersonligt sätt på statens vägnar därför att personen i fråga har begått ett

¹⁴ Jareborg, s 323

¹⁵ Jareborg, s 328

brott. Från rättsteoretisk synpunkt sett är straff en form av rättslig sanktion. Rättsliga sanktioner skall säkra rättsnormernas efterlevnad.¹⁶

Bakom detta resonemang finns en uppfattning om att människors handlande i regel styrs av förnuftet och att de är mottagliga för det argument som ett straff, eller hot om straff, utgör.

Att belägga vissa gärningar med straff innefattar ett politiskt beslut. Frågan om vilka handlingar som skall straffbeläggas är en värderingsfråga, som beror på vilken typ av samhälle man eftersträvar. Brottsbegreppen är skapade av lagstiftarna. De väljer vad som är att se som ett brott, och definitionen av brott skiljer sig åt från tid till tid och från samhälle till samhälle. När begreppen brott och straff definieras bör därmed även rättsordningens kultur och tidpunkt beaktas. I och med att samhället definierar vad som är ett brott leder det till att samhället också definierar vem som är en gärningsman. Genom de lagar som stadgas bestäms vem som betraktas som brottsling.

3.2 Det straffrättsliga regelsystemet

De straffsanktionerade handlingsförbuderna som finns reglerade i det straffrättsliga regelsystemet är uttryck för samhällets ogillande. Dess uppgifter är till viss del av preventiv art. Dels skall de förmå den straffade att inte begå nya brott, individualprevention, dels förmå människor i allmänhet att inte föröva brott, allmänprevention. Dock skall det inte glömmas att sanktionerna huvudsakligen uppfyller ett vedergällningsmoment, då gärningsmannen straffas för att han begått ett brott. I första hand straffas brottslingen för något förbjudet som har gjorts och inte för att något skall uppnås.

Självfallet kan det finnas undantag som motiverar att gärningsmannen särbehandlas eller till och med ursäktas för en viss lagöverträdelse. I det straffrättsliga regelsystemet påträffas ett påföljdssystem där man ofta kan välja mellan olika påföljder för ett visst brott och på det viset kan hänsyn tas till individuella egenskaper hos lagöverträdaren. I strafflagstiftningen finns till exempel vissa allmänna undantag för unga lagöverträdare och personer som är psykiskt sjuka eller som är missbrukare. Det finns även möjligheter att göra undantag i straffhänseende när omständigheterna i samband med brotten varit mycket speciella.¹⁷

En fråga som därmed blir aktuell är om det skall tas hänsyn till invandrades speciella bakgrund vid tillämpningen av det straffrättsliga regelsystemet. Skall en avvikande etnisk bakgrund och rättskultur inverka på bedömningen av brottsbeskrivningar, bedömningar om försvårande och förmildrande omständigheter, straffmätning och påföljdsval?

¹⁶ Jareborg, s 324

¹⁷ 29kap Brottsbalken

3.2.1 Val av normer

Straffrätten bygger i stor utsträckning på att det görs schabloniserade bedömningar. Det vill säga att den många gånger utgår från vad som är normala motiv till, och reaktioner på vissa handlingar. Det är nämligen svårt att rent konkret, i varje enskilt fall, föra bevisning om vad som rört sig i gärningsmannens huvud när brottet begicks. Men vem avgör vad som är ett normalt motiv eller en normal reaktion?

Problem uppstår när olika straffrättsliga regelsystem bedömer en och samma situation på olika sätt. Ett motiv till, eller en reaktion på en handling som utförs i Sverige kan vara förkastlig, medan den i ett annat land kan vara acceptabel. På detta sätt kan det för invandrare, uppstå en konflikt mellan de normer för uppträdande och de inställningar till olika handlingar som den gamla och den nya kulturen har. Det handlar om två levnadssätt, som ställs emot varandra, där det ena levnadssättet har lagen på sin sida, vilket leder till att det inte alltid finns utrymme för det andra att leva vid sidan om.

I praxis har frågan dykt upp om den som dödat sin otrogna hustru kunde åberopa som förmildrande omständighet att gärningen skulle bedömas lindrigare enligt muslimsk sedvana, då gärningsmannen hade sitt ursprung i Libanon. Enligt hovrätten skulle libanesisk gällande rätt och gärningsmannens kulturella bakgrund kunna vara sådana omständigheter som påkallar att den tilltalade får lägre straff än vad brottets straffvärde motiverar. Det skulle röra sig om förhållanden som inte är knutna till själva gärningen, men till gärningsmannens person. Hovrätten ansåg dock inte att de omständigheter som anförts, i detta fall, var tillräckliga för att man skulle utdöma en påföljd som var lägre än vad straffvärdet påkallar.¹⁸

Ett annat exempel på samma problematik som har tagits upp i praxis, är frågan om våldtäkt eller sexuellt utnyttjande av en far kunde bedömas som lindrigare, med hänsyn till syriska seder och moralkodex. Faderns övergrepp mot dottern skulle med andra ord förklaras av att den syriska kulturen betingade önskan att utreda dotterns sexuella oskuld. Detta godtogs inte heller av domstolen som dömde fadern för grov våldtäkt och grovt sexuellt utnyttjande.¹⁹

Var drar man gränsen för vilka motiv till brott som är acceptabla? Varje etisk värdering av den handlandes skäl eller motiv är en skuldbedömning. Det finns ganska lite utrymme för att särskilt beakta invandrares speciella bakgrund i straffrättsliga bedömningar. Straffrättens område kräver nämligen av invandrare att de tar ”seden dit de kommer”.

Förklaringen till detta är att straffrätten inriktar sig på enstaka gärningar, och inte på levnadssätt eller karaktärsdrag. Till exempel skall det allmänna förbudet mot våld och misshandel även gälla för invandrare som kommer från en patriarkalisk kultur i vilka det är tillåtet att slå kvinnor. Skulle

¹⁸ RH 1990:125

¹⁹ NJA 1992 s.146

invandrare ursäktas genom en hänvisning till deras ursprung, skulle det vara svårt att inte tillämpa samma ursäkt på en svensk som på rent politiska grunder har samma uppfattning om kvinnans ställning i familjen.

*”Gärningsmannens person skall värderas moraliskt när han står inför biktstolen. När han står inför domstolen är det gärningen som skall värderas, inte personligheten. Att gärningsmannens motiv är ursäktande i den rättskultur varifrån han kommer är således inte mer ursäktande än att en person, som vuxit upp i Norden, i sin hemmiljö fått lära sig ett avvikande kriminellt beteende.”*²⁰

Samtidigt som det måste finnas plats för människor med en annan etnisk- och kulturell bakgrund i det svenska samhället måste rättsskydd och rättssäkerhet för individen behållas. Det ena utesluter naturligtvis inte det andra. Men i vissa handlingar måste ett val mellan dessa ståndpunkter tas. Frågan om vad som är ett gott och ett ont motiv måste då bedömas utifrån den moralsyn som avspeglas i rättsordningen.

3.2.2 Val av gärningsman

Som ovan nämnts skapas en brottsling i samma ögonblick som en handling kriminaliseras. I och med att olika straffrättsliga regelsystem bedömer en och samma situation på olika sätt, innebär det att synen på vem som är kriminell varierar från samhälle till samhälle. Någon som kan betraktas som laglydig i ett land blir brottsling när denne utför samma gärning i ett annat land.

Rätten för invandrare att behålla sin egen kultur, som kommit till uttryck i svensk lagstiftning²¹, är begränsad. Kulturbegreppet har i många fall avgränsats till språk, kläder och mat. Andra kulturella olikheter är svårare för det svenska rättssystemet att hantera. Förståelsen för kulturskillnader innebär inte att det svenska samhället skall acceptera misshandel och mord. Däremot måste ett mångkulturellt samhälle godta andra avvikelser från det svenska idealet.²²

En del av invandrarnas handlande, som möjligtvis är uttryck för deras kultur, kan av det svenska rättssystemet bedömas som en brottslig gärning. Att vissa intressen skyddas i den svenska strafflagstiftningen leder därmed till att en del invandrare, som inte skulle ha blivit betraktade som brottslingar i sitt hemland, blir stämplade som kriminella i Sverige. Det kanske till och med kan påstås att kriminaliseringen av vissa handlingar är en bidragande faktor till att invandrare är överrepresenterade i den registrerade statistiken. Det vill säga att lagstiftningen förutsätter vissa kriterier där det ej föreligger jämförelse mellan invandrare och svenskar.

²⁰ Wennberg, sektionmöte vid det 35:e nordiska juristmötet, s 776

²¹ 1:2 Regeringsformen

²² Edling, s 9

Invandrare blir till exempel i högre grad än svenskar potentiella brottslingar vid kriminaliseringen av kvinnlig könsstympning. Detta då gärningen i regel enbart begås av invandrare.

Kvinnlig könsstympning har varit förbjuden och straffbar i Sverige enligt särskild lagstiftning, sedan år 1982. En grundläggande regel i vårt rättssystem är att alla människor skall skyddas mot kränkningar av sin kroppsliga integritet. Könsstympning är inte bara ett brott mot rätten till kroppslig integritet, den kan också sägas utgöra ett förnekande av kvinnans rätt till självständighet. Även om en kvinna, eller vårdnadshavaren till en flicka (om det gäller ett barn), uttryckligen begär ett ingrepp av detta slag får det inte utföras. Samtycke gör med andra ord inte en omskärelsehandling tillåten. Den som bryter mot förbudet i lagen kan dömas till fängelse i högst fyra år. För grovt brott är straffet fängelse i lägst två år och högst tio år.²³

Könsstympning har en tusenårig tradition. Det finns dock inte något stöd för kvinnlig omskärelse i någon religion, och fenomenet nämns i varken Koranen, Bibeln eller andra religiösa dokument. Kvinnlig omskärelse förekommer dock såväl bland katoliker, protestanter, kopter, falasher (judar från Etiopien) och muslimer. Kvinnlig könsstympning förekommer i ett trettio-tal länder, men är framförallt koncentrerad till afrikanska länder. Upp till mellan 90 och 100 procent av flickorna i till exempel Somalia, Etiopien och Eritrea är könsstympade. Traditionen är stark och det sociala trycket för tillämpningen av kvinnlig omskärelse är mycket hårt. En av de viktigaste orsakerna till att traditionen lever vidare är troligtvis åsikten om att en könsstympad kvinna anses ha ett högre värde och en större möjlighet att bli gift.²⁴

Många människor som har invandrat till och bosatt sig i ett annat land, påverkas fortfarande av hemlandets normer. Traditionens starka kraft medför därmed att till exempel föräldrar som kommer från länder där kvinnlig omskärelse praktiseras kan tänkas vilja fortsätta att föra sedvänjan vidare i Sverige.

Sedan lagen med förbud mot omskärelse av kvinnor infördes 1982 har inget fall av könsstympning förts till åtal i Sverige. Att det inte har anmälts fler fall till åklagare är dock ej detsamma som att det inte förekommer omskärelse av kvinnor bland berörda invandrargrupper.²⁵

Det finns även andra exempel på hur kriminaliseringen av vissa handlingar leder till att en viss grupp i samhället stämplas som brottsling i en högre grad än andra. Ett exempel som inte hämtats ur svensk lagstiftning, utan ur amerikansk, skall presenteras nedan.

I USA är afro-amerikaner och latinamerikaner överrepresenterade i den registrerade brottsligheten, vilket liknar invandrarnas situation i Sverige.

²³ Lagen (1982:316) med förbud mot könsstympning av kvinnor

²⁴ prop 1998/99:70, s 5

²⁵ prop 1998/99:70, s 8

Denna överrepresentation kan möjligtvis bland annat härledas till den amerikanska lagstiftarens kriminaliseringsbeslut. De överrepresenterade minoritetsgrupperna har nämligen indirekt, genom vissa lagar, i större grad stämplats som grövre brottslingar än den vita majoriteten. Samma gärningstyp kan få olika konsekvenser för olika grupper i det amerikanska samhället.

En diskussion som genomträngt den amerikanska narkotikadebatten i flera år, är den om olikheterna i påföljdsval för innehav av kokain i pulverform och innehav av crack, kokain i rökform. Enligt federal lag skall, vid en fällande dom, fem års fängelse utdömas för innehav av 500 gram kokain, medan samma påföljd drabbar den som döms för innehav av så lite som fem gram crack.²⁶

Då drogen i pulverform är dyrare på marknaden, används den i regel i rökform av de fattigare kokainmissbrukarna. Kritiker menar att den hundrafaldiga skillnaden bland annat slår mot fattigare personer i minoritetsgrupper i det amerikanska samhället. Lagen skickar därmed afro-amerikaner och latinamerikaner i fängelse, medan användare av kokain från högre samhällsklasser kan nyttja denna i pulverform utan att riskera fängelsedom som påföljd.

Än har denna situation, där samma gärningstyp leder till olika konsekvenser beroende på vem du är, ej uppkommit i Sverige. Därför kan inte detta exempel tillämpas direkt på svenska förhållanden. Istället skall det ses som en varning för vad kriminalisering av olika handlingar kan leda till.

²⁶21kap § 841 United State Code Annotated

4 Diskriminering som orsak till överrepresentationen

All juridik är mer eller mindre moralinriktad. Straffrätten är ett av de områden där bedömningars och besluts moraliska karaktär är som tydligast. Människors rättigheter och skyldigheter grundar sig nämligen på moraliska värderingar.

Ett krav som kan ställas för att rättssäkerheten i en stat skall uppfyllas är att rättigheter och skyldigheter skall vara de samma för alla invånare, oberoende av etnicitet och kulturell tillhörighet. Görs skillnader mellan till exempel invandrare och svenskfödda inom vårt rättssystem kan det anklagas för att vara moraliskt förkastligt.

I följande kapitel skall vissa bedömningar och beslut som görs inom den straffrättsliga kontrollapparaten presenteras, och sannolikheten för diskriminering av invandrare inom dessa diskuteras.

4.1 Diskriminering

Att någon diskrimineras innebär att dennes rättigheter inskränks. Diskriminering kan finnas i olika dimensioner. Diskriminering kan vara faktisk men inte upplevd som diskriminering, upplevd men inte faktisk eller både faktisk och upplevd.²⁷

Faktisk diskriminering uppstår till exempel då en myndighet bemöter personer med invandrabakgrund på ett annat sätt än svenskfödda personer, just på grund av invandrarnas härkomst eller kulturella särdrag. Faktisk diskriminering uppkommer därmed så snart ett beslut inte grundas på likhetsprincipen, utan på hänsynstagande till etnicitet eller kulturell tillhörighet.

Upplevd diskriminering är det frågan om när någon anser sig annorlunda behandlad på grund av sin invandrabakgrund. Även om diskrimineringen inte är faktisk, kan en okunskap om svenska seder och bruk, värdesystem och normer leda till en känsla av att vara sämre behandlad.

Om känslan av att vara annorlunda behandlad på grund av sin invandrabakgrund däremot baserar sig på en riktig verklighetstolkning, är diskrimineringen att anse både som faktisk och upplevd.

²⁷ Nygren, s 7

4.2 Den straffrättsliga kontrollapparaten

Från det att någon upptäcks begå ett brott till det att påföljden verkställs tas en hel del myndighetsbeslut. Det är vid dessa beslutsfattanden som diskriminering av invandrare kan förekomma. Det är inte alltid uppenbart vad i ett beslut som kan vara diskriminerande. Ibland kan det vara yttre faktorer, såsom förutfattade meningar, som påverkar beslutsfattandet. Andra gånger kan det vara lagregleringen bakom ett beslut, inre faktorer, som förutsätter vissa kriterier där alla ej blir betraktade som jämställda.

Möjligtvis kan det hävdas att invandrarnas överrepresentation bland misstänkta och lagförda brott beror på en selektiv rapportering till polisen och/eller diskriminering inom rättsväsendet, med en sannolik kumulativ effekt i varje steg. Det behöver ej handla om en tydlig diskriminering. Det rör sig snarare troligtvis om små skevheter inom gången från polisanmälan och brottsutredning till dom och straffpåföljds verkställighet. Sammantaget skulle dessa små, men negativa särbehandlingar kunna leda till skillnaderna i kriminalstatistiken.

4.2.1 Selektiv rapportering

Vägen till registreringen av en lagöverträdelse börjar i regel med att gärningsmannen blir anmäld till polisen. Vad gäller anmälningsbenägenheten kan den kanske skilja sig åt beroende på vem som begår den brottsliga handlingen. Sannolikheten att ett brott blir anmält kan möjligtvis variera för brott begångna av svenskfödda respektive invandrare. Likaså kan sannolikheten för att bli upptäckt och skäligen misstänkt för en anmäld lagöverträdelse skilja sig åt mellan grupperna.

För de brott där offret normalt inte ser gärningsmannen, till exempel lägenhetsinbrott och skadegörelser, borde det inte vara någon skillnad i anmälningsbenägenheten mellan invandrare och svenskfödda. Dessa lagöverträdelser utgör den övervägande majoriteten av alla brott, vilket leder till att det troligtvis inte föreligger påtagliga skillnader i dessa sannolikheter.²⁸

Det skall dock poängteras att det kan föreligga en skillnad till invandrarnas nackdel vid enskilda brott som till exempel butiksstölder. Ett sannolikt antagande som kan göras är att invandrare är mer påpassade än övriga kunder i varuhus och butiker, vilket innebär att upptäcktsrisken är högre för dem.

Vissa faktorer talar troligtvis för att risken att bli upptäckt är högre för invandrare. Till exempel kan en del särdrag i fråga om utseende och språk göra att en invandrare är lättare att identifiera och efterspana.²⁹ I uppfattningar om invandrare och kriminalitet tycks en uppdelning mellan vi

²⁸ Ahlberg, s 39

²⁹ Sveri (1973), s 290-92

och dem föreligga. ”Oreflekterat tycks vi anta att invandrades kriminalitet struktureras enligt ett mönster där svensken är offer.”³⁰ När någon rånas av en invandrare kan det därmed leda till att antalet anmälningar är större än när de rånas av svenska män. Denna fördomsfulla och ovänliga inställning som många svenskfödda har till invandrare leder troligtvis också till att benägenheten att anmäla en invandrare för brott, åtminstone vad beträffar vissa brottstyper, är högre.³¹

Ett experiment utfört vid psykologiska institutionen vid Stockholms universitet, antyder också att det troligtvis förekommer selektiv rapportering vad gäller invandrare. Det indikeras nämligen att vittnesmål kan vara till invandrarernas nackdel. I experimentet fick totalt 85 personer, både invandrare och svenskfödda, se två versioner av ett videospelat butiksrån där antingen en invandrare eller svensk gärningsman knivskär kassören. Efteråt fick vittnena försöka peka ut gärningsmannen i en vittneskonfrontation och ur olika aspekter skatta hur klandervärd de upplevde gärningsmannen. Resultatet visade entydigt att invandrare och svenskfödda upplevde gärningsmannen som mindre klandervärd om han tillhörde den egna gruppen än om han tillhörde en annan grupp. Det framkom även att oberoende av om gärningsmannen var blond och nordisk eller om han var mörk och sydeuropeisk, trodde sig många av åskådarna ha sett en mörkhårig invandrare.³²

4.2.2 Polisens särbehandling

För att någon skall kunna bindas till ett brott krävs oftast att gärningsmannen grips på bar gärning eller att offret eller vittnen kunnat identifiera denne. Det talar därmed för att det inte finns mycket utrymme för negativ särbehandling av invandrare från polisens sida. Betydelsen av rapporteringen understryks. Antingen har man någon misstänkt eller inte. Polisen är helt enkelt beroende av vittnesutsagor. Det är med andra ord mindre vanligt att personer knyts till ett brott som ett resultat av ett spaningsarbete. Dock gäller undantag för de grövre brotten, till exempel mord, dråp och grova våldtäkter, där spaningsinsatser sätts in även om ingen misstänkt finns i ett första skede.³³

Det som blir anmärkningsvärt, med tanke på det ovanstående, är att invandrare är överrepresenterade just i den grövre brottsligheten. Innebär detta att resultaten från polisens spaningsarbete kan ifrågasättas? Kan det finnas något samband mellan de brott där det ej finns någon misstänkt i ett första skede, polisens spaningsarbete och överrepresentationen bland invandrare?

³⁰ Westin

³¹ Ahlberg, s 67-69

³² Lindholm, s 25-26

³³ Ahlberg, s 39

En förklaring kanske ligger i att man prioriterar att klara upp den grövre brottsligheten, vilket medför att invandrare blir överrepresenterade bland lagförda brott. Invandrare har möjligtvis sin brottslighet mer koncentrerad till brott med hög uppklaring. Det leder i sin tur till att invandrare i statistiken ser ut att stå för en större andel av samtliga anmälda brott än vad de i själva verket gör. Till exempel kan en grupp personer som registrerats för 10 cykelstölder egentligen ha begått 500 anmälda cykelstölder, medan en annan grupp som registrerats för 10 butiksstölder har begått 13 anmälda butiksstölder. Uppklaringsandelen är därmed högre i det senare fallet, vilket leder till att statistiken inte speglar mängden av den verkliga brottsligheten.³⁴

En annan förklaring kan vara att de erfarenheter och kontakter den enskilde polismannen i regel har av invandrare i sitt arbete oftast är av negativ art. Därmed finns det risk för att attityden påverkas gentemot immigranter som grupp. Detta kan leda till att polisen vid patrullering och spaning i sin observerande och kontrollerande funktion skärper sin vaksamhet i högre grad i fråga om invandrare än i fråga om svenskfödda. Det man i denna situation måste ifrågasätta är om polisen agerar på ett visst sätt på grund av erfarenhet eller på grund av förutfattade meningar.

Polisens profileringsarbete påverkas sannolikt av resultatet i den officiella kriminalstatistiken. Risken är att statistiken används för att rättfärdiga misstankar mot invandrare, och att det blir möjligt för polisen att dra ett likhetstecken mellan invandrarbakgrund och benägenhet att begå våldsbrott. Den officiella kriminalstatistiken blir med andra ord på detta sätt en självuppfyllande profetia. I och med att polisen kanske misstänker invandrare för våldsbrott i högre grad än svenskfödda, leder det i sin tur till att man iakttar invandrare med andra ögon. I sina prioriteringar av vad som skall utredas kan poliser därmed kanske vara en aning mindre benägna att avskrika brott där invandrare är misstänkta, än när misstankarna riktas mot svenskar. Detta bidrar i slutänden till att invandrare blir överrepresenterade i polisens material och med all säkerhet också bland de fall som kommer inför rätta. På detta sätt sluts cirkeln.

4.2.3 Förhörets konsekvenser

En förundersökning skall inledas av polismyndighet eller åklagare ”...så snart det på grund av angivelse eller av annat skäl finns anledning att anta att ett brott som hör under allmänt åtal har förövats”.³⁵ De allra flesta brott hör under allmänt åtal. Det behövs med andra ord inte någon gärningsman och det ställs inte heller några speciella beviskrav. Det måste dock föreligga misstanke om ett konkret brott. Förundersökning inleds vanligtvis efter det att ett brott anmälts. I regel riktas misstanken mot någon bestämd person först när förundersökningen pågått ett tag. Då någon blivit skäligen misstänkt för brott skall denne underrättas om misstanken.³⁶

³⁴ Ahlberg, s 29

³⁵ 23:1 Rättegångsbalken

³⁶ Ekelöf (1998), s 107-116

Inom förundersökningens ramar ingår bland annat förhör med den misstänkte. Tillvägagångssättet vid förhör som hålls av polisen regleras bland annat av rättegångsbalken.³⁷ Här regleras dels att förhörsvittne skall närvara, dels vilka förhörsmetoder som förbjuds. Denna reglering är till för att skydda den misstänktes integritet, men den kan även ses som ett skydd för rättssäkerheten.

Det är nödvändigt att ett förhör hålls för att åklagaren skall kunna ta ställning till om den misstänkte skall anhållas eller försättas på fri fot. Hur den misstänkte uppträder och vad denne säger vid förhöret har därmed en avgörande roll för åklagarens beslut.

Det som bör poängteras är att invandrare och svenskfödda möjligtvis ej har samma förutsättningar inför förhörssituationen. Ojämligheten kan tänkas grunda sig på kunskaperna som rör det svenska språket och kunskaper om den svenska myndighetskulturen.

Med dålig kunskap i det svenska språket och osäker kommunikation via tolk, har invandrare sannolikt sämre förutsättningar att få fram vad de vill säga vid ett förhör. Polis och åklagare kanske uppfattar invandrare som mindre villiga att samarbeta när det egentligen rör sig om kommunikativa problem.³⁸

Likaså kan invandrades inställning till myndigheter kanske vara en påverkande faktor åt det negativa hållet vid beslutet som grundar sig på förhöret. I Sverige ser man nämligen i regel polis och åklagare som myndighetspersoner man kan lita på, vilket inte alltid överensstämmer med andra länders myndighetskulturer. Trots att man till exempel har kommit till Sverige på grund av statligt förtryck i ursprungslandet, leder det troligtvis inte automatiskt till en förändrad inställning till makten som de statliga myndigheterna innehar. Bemötandet av myndighetspersonal kan därmed uttrycka sig på olika sätt beroende på vem som förhörs. Detta leder i sin tur till att invandrare kan uppfattas som om de intagit en mindre samförståndsinriktad hållning.³⁹

4.2.4 Beslut om häktning

Som ovan anges beslutar åklagaren efter förhöret om den misstänkte skall anhållas eller inte. I beslut om anhållan måste åklagaren ange det brott som misstanken avser och grunden i övrigt. För att den misstänkte skall kunna anhållas krävs i princip att skäl för häktning föreligger. Anhållan är ett tillfälligt frihetsberövande som nämligen ofta innebär häktning. Den misstänkte häktas i avvaktan på att han åtalas, lagförs och döms för det aktuella brottet. Finns det inte tillräcklig anledning för häktning, men den

³⁷ 23:10 och 12 Rättegångsbalken

³⁸ Persson, s 11

³⁹ Ibid.

gripne är skäligen misstänkt för brott, kan denne anhållas i avvaktan på ytterligare utredning.⁴⁰

För häktning krävs inte de ”tillräckliga skäl” som åklagaren behöver uppvisa för att kunna väcka åtal och inte heller den övertygande bevisning som är nödvändig för en fällande dom.

Förutsättningarna för häktning är:⁴¹

- att den misstänkte på sannolika skäl är misstänkt för ett brott som det är föreskrivet ett års fängelse eller mer, samt
- att det kan befaras att den misstänkte avviker eller på något annat sätt undandrar sig lagföring eller straff, eller
- att den misstänkte genom att undanröja bevis eller på något annat sätt försvårar utredningen, eller
- att den misstänkte fortsätter sin brottsliga verksamhet

Är det för brottet inte föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år skall häktning ske om det inte är uppenbart att skäl till häktning saknas. Den som på sannolika skäl är misstänkt för brott får häktas oberoende av brottets beskaffenhet, om han är okänd och vägrar uppge namn och hemvist eller om hans uppgifter kan antas vara osanna. Även om personen saknar hemvist inom landet och det finns risk för att han undandrar sig lagföring eller straff genom att lämna Sverige, får han häktas på sannolika skäl.

Reglerna om anhållan och häktning skall utgöra en spärr mot en skadlig rättstillämpning. Frågan blir dock om lagregleringen i sig är ett skydd mot diskriminering av invandrare? Då man har en rad rekvisit som skall uppfyllas är utrymmet inte stort för åklagaren att agera på eget bevåg. Ingen kan anhållas och häktas bara på grund av etnicitet och kulturell tillhörighet. Eller?

Möjligtvis kan invandrades överrepresentation i kriminalstatistiken även i detta fall få inverkan på åklagarens slutliga beslut om anhållan och häktning. Med den registrerade överrepresentationen i bakhuvudet och med det agerande vid förhör som uppfattas som samarbetsovilligt, är det möjligtvis lättare att finna anledningar som uppfyller förutsättningarna för anhållan och häktning.

4.2.5 Beslut om åtal

På samma sätt som åklagaren använder sig av förundersökningen vid beslut om häktning, ligger den även till grund för dennes beslut om åtal. Åklagaren skall bedöma den bevisning som lagts fram och dess tillräcklighet. I denna uppgift ingår att väga både det som talar för och emot gärningens brottslighet. Allmänt åtal som åklagaren lägger fram är i regel knutet till att

⁴⁰ Ekelöf

⁴¹ Att hålla en misstänkt i förvar kräver stöd i 24kap Rättegångsbalken

vissa särskilda förutsättningar skall vara uppfyllda. I vissa fall kan dock åklagarens skönsmässiga bedömningar bli avgörande för om åtal skall väckas (de fakultativa åtalen). ”Att åklagaren skall företa en lämplighetsbedömning innebär visserligen inte att han får väcka åtal efter gottfinnande.”⁴²

För att det skall föreligga en åtalsplikt skall tillräckliga skäl föreligga. Bevisningen skall vara så stark att åklagaren på objektiva grunder kan förvänta sig fällande dom för den straffbara gärningen. Skälen för att anta att det skall bli en fällande dom skall med andra ord vara starkare än skälen för antagande av motsatsen.⁴³ Frågan är om en sådan vägning av skäl och motskäl kan vara möjlig att utföra med hundraprocentig bestämdhet. I de fall en åklagare skall göra en skönsmässig bedömning kan det kanske vara svårt för denne att inte påverkas av den allmänna opinionen. Kan det i dessa fall leda till skillnader beroende på om det är en invandrare eller en svensk som begått brottet?

Åtalsbeslutet innebär även att åklagaren skall ta ställning till om åtalsunderlåtelse eller strafföreläggande blir aktuellt. Åtalsunderlåtelse innebär att åklagaren får besluta att underlåta åtal för brott under förutsättningen att något väsentligt allmänt eller enskilt intresse inte sätts åt sidan.⁴⁴ Åtalsunderlåtelsen utgår från förutsättningen att bevisningen är tillräckligt stark för att åklagaren skall kunna förvänta sig en fällande dom. Åtalsunderlåtelse är i regel en fördel för den misstänkte, som slipper hängas ut i domstolsförhandlingar. När åklagaren beslutar om underlåtelse av åtal tar denne i regel hänsyn till brottet som den misstänkte har begått och inte till vem den misstänkte är. Möjligheten finns dock att åklagaren, i fall där beslut om underlåtelse kan bli ifrågavarande, väljer att åtala i preventivt syfte. Detta leder kanske i sin tur till att invandrare, som är överrepresenterade i den registrerade statistiken, får genomgå domstolsförhandlingar i högre grad än svenskar.

Ett godkänt strafföreläggande liksom ett beslut om åtalsunderlåtelse ersätter straffprocessen. Strafföreläggandet kan jämföras med en bot som skall betalas och blir först aktuell då bevisningen är tillräckligt stark, i regel föreligger ett erkännande av brott.⁴⁵ Vid bedömningen huruvida strafföreläggande ska beslutas, tas i regel hänsyn till vem gärningsmannen är. Bakgrund och ekonomiska förhållanden vägs då in. Detta leder i sin tur till att det finns grupper i samhället som troligtvis inte har möjlighet till att få ett strafföreläggande. Tillhör invandrare denna grupp?

⁴² Ekelöf (1998), s 142

⁴³ Ekelöf (1998), s 147

⁴⁴ 20:7 Rättegångsbalken

⁴⁵ Regleras i 48kap Rättegångsbalken

4.2.6 Domstolsförhandlingar

Det finns en målsättning i regeringsformen att skydda invandrades rättigheter i det svenska samhället. Här stadgas bland annat att domstolarna skall iaktta likhet inför lagen och vara sakliga och opartiska.⁴⁶ I regeringsformen fastslås även att etniska, språkliga och religiösa minoriteters möjligheter att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv bör främjas.⁴⁷ Detta skydd grundar sig på både likställighetsprincipen, som innebär att invandrare och svenskar skall behandlas lika, och valfrihetsprincipen, som ger invandrare rätt att välja sin kulturidentitet. Dock kan det vara svårt att förena dessa två principer inom rättsväsendet. Detta då varje rättsordning troligtvis tar sin utgångspunkt i moraliska grundvärden, som i sin tur skiljer sig åt mellan olika kulturer. *”Rättsväsendets beslutsfattare tvingas välja mellan två alternativ: antingen att hålla på den svenska rätten och därmed offra valfrihetsprincipen, eller göra tvärtom. I det första fallet diskrimineras invandrare som väljer sin traditionella kultur. I det andra fallet urholkas rättsordningen genom nyckfull tillämpning.”*⁴⁸ Kulturella skillnader kan därmed leda till att domstolsförhandlingarna upplevs som diskriminerande.

De kommunikativa problemen får återigen trolig betydelse under domstolsförhandlingarna. När man anklagas för brott kan olika försvarsstrategier och argumentationssätt intas beroende på vilken kulturell bakgrund man har. Att man ej är konfliktundvikande och argumenterar för sin sak kan möjligtvis upplevas som intagande av en mindre samförståndsinriktad hållning.⁴⁹

Det som dock bör poängteras är att en domare troligtvis inte skulle kunna döma någon enbart på grund av sina förutfattade meningar. Detta skulle nämligen framkomma i domskälen, där motiveringen till domslutet presenteras. Att domare motiverar sina domslut möjliggör att man kan kontrollera hur de resonerat. Domskälen skall ge upplysning om de rättsfakta som ligger till grund för domslutet, likaså bör motiveringen innehålla en förklaring till hur detta rättsfaktum bevisats.⁵⁰ Resonemanget skulle sannolikt inte gå ihop om motiven till en viss dom byggde på annat än vad som framkommit under huvudförhandlingarna.

Dock finns ett utrymme för domare att välja vilken påföljd som blir aktuell. Möjligtvis kan det finnas en tendens att döma invandrare till strängare påföljd. Utrymmet är visserligen inte stort. Vid val av påföljd skall nämligen lika fall behandlas lika, det skall föreligga en proportionalitet och en överskådlighet. Påföljderna skall även vara samhällsenliga. I vissa fall väljer dock domare mellan två olika alternativ av påföljder, och det är i dessa fall de diskriminerande besluten kan tas. Till exempel kan en domare välja att

⁴⁶ 1:9 Regeringsformen

⁴⁷ 1:2 Regeringsformen

⁴⁸ Nygren, s 6

⁴⁹ Persson, s 10

⁵⁰ Ekelöf (1998), s 235

efter straffmätningen inte bryta igenom fängelsepresumtionen, trots att alternativen villkorlig dom och samhällstjänst kan utdömas. De möjligheter en domare har att använda påföljder som inte är frihetsberövande har lett till en polarisering bland lagöverträdarna.⁵¹ Visserligen är det dock tveksamt om valet av påföljd endast har med den tilltalades invandrarskap att göra. Det finns nämligen en hel del andra faktorer, som till exempel den tilltalades socioekonomiska situation, som blir mer avgörande vid val av påföljd. ”*De lagöverträdare som döms till de strängare straffen har genomgående sämre villkor än de som döms till mildare påföljder.*”⁵² När domstolarna kan välja mellan en frihetsberövande påföljd och en som inte är det, finns det risk för att även en social sortering genomförs.

Birgitta Kyvsgaard hänvisar i boken ”Varning för straff” till en engelsk undersökning som visar att domarna är mindre benägna att döma arbetslösa personer till påföljder som inte är frihetsberövande än vad de är då det gäller personer som har arbete. Skulle samma problematik kunna bli aktuell för invandrare? Ovanstående undersökning skulle rationellt kunna förklaras med att arbetslösa kanske inte har möjlighet att betala böter, men hur skulle man förklara polariseringen bland lagöverträdare med invandrabakgrund? Invandrarskap och arbetslöshet går ju inte alltid hand i hand.

Av kriminalvårdens statistik framgår att klienttillströmningen till de svenska fängelserna år 2000 var 9100 personer. Av dessa var 2304 personer utländska medborgare. Det vill säga att ungefär var fjärde person av antalet dömda till fängelse var utländska medborgare. Det som skall komma ihåg är att de invandrare som erhållit svenskt medborgarskap ej är inräknade. Sannolikt leder det till slutsatsen att andelen invandrare i svenska fängelser är högre, då troligtvis även naturaliserade svenskar ingår i fängelsepopulationen. Med tanke på att 12% av brotten begås av invandrare är de klart överrepresenterade i de svenska fängelserna, där 25%, om inte mer, har utländsk bakgrund.

Kanske kan orsaken till denna överrepresentation förklaras med vilka brott invandrare begår. Men sannolikt kan det även förklaras med att det troligtvis föreligger skevheter i sanktionssystemet, som grundar sig på kriminalstatistiken. Det vill säga att invandrare i högre grad döms till fängelse i allmänpreventivt syfte. De lagöverträdare som har god prognos döms inte till frihetsberövande straff. Vad gäller invandrare kanske man ser till hela gruppens kriminella beteende istället för den enskilde individens, och selektiv inkapacitering sker. Då invandrare är överrepresenterade i statistiken kanske de som grupp begår mindre brott om de döms hårdare. ”*...offren av en selektiv inkapacitering hör till de mest maktlösa i samhället.*”⁵³ Den princip om att straff endast kan motiveras och rättfärdigas av det brott som den tilltalade begått blir på detta sätt urholkad.

⁵¹ Kyvsgaard, s 120

⁵² Kyvsgaard, s 115

⁵³ Kyvsgaard, s 133

4.2.7 Påföljds verkställighet

När domstolen dömt en person till fängelse, skyddstillsyn eller villkorlig dom med samhällstjänst är det kriminalvården som ansvarar för att påföljden genomförs. Det är med andra ord inom kriminalvården som beslutet tas om hur påföljden skall verkställas. Därmed är det kriminalvården som står för de avslutande ställningstagandena inom den straffrättsliga kontrollapparaten. Även en del beslut som tas inom denna myndighet kan leda till diskriminering av invandrare.

I vissa fall där domstol har dömt till fängelse beslutar kriminalvården att den dömde skall avtjäna sitt straff i hemmet med elektronisk övervakning, med hjälp av en elektronisk fotboja. I Sverige är övervakningen med elektronisk fotboja en verkställighetsfråga. Ingen döms således till det. Elektronisk övervakning är därmed ett alternativ till fängelse. Som en begränsning av de fall på vilka denna verkställighet är tillämplig anges, i Lag (1994:451) om försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll, att den dömde skall undergå fängelse i högst tre månader.

Vid varje beslut huruvida intensivövervakning med hjälp av elektronisk kontroll skall bli aktuell gör kriminalvården en bedömning av den dömde. Det finns nämligen vissa särskilda skäl som talar mot att straffet får verkställas utanför anstalt. Ett sådant särskilt skäl är att den dömdes bostad inte är godtagbar. Det krävs inte att den dömde har en egen bostad, dock att bostaden är att betrakta som permanent. Ett hotellrum eller liknande godtas normalt inte. Däremot bör det inte utgöra något hinder att verkställigheten sker i en bostad som den dömde hyr för en begränsad tid. Det krävs dock att den dömde i bostaden har tillgång till en fungerande telefon med tillhörande abonnemang. Utan telefon föreligger nämligen inte förutsättningar för den elektroniska övervakningen. Av samma skäl måste krav ställas på att bostaden har elektricitet.⁵⁴

I de fall då intensivövervakning med elektronisk kontroll medför nackdelar för någon annan än den dömde, är det även att se som särskilda skäl som talar emot denna form av verkställighet. Till exempel kan den dömde sammanbo med en person som inte samtycker till att verkställigheten sker i hans eller hennes bostad. Det samma bör även gälla då brottet riktats mot någon som den dömde bor med, och detta trots att denne godtar att verkställigheten sker i bostaden.⁵⁵

Ytterligare ett krav som ställs på den som skall undergå intensivövervakning med elektronisk kontroll är att denne har en ordnad sysselsättning, det vill säga en arbetsanställning, annan förvärvsverksamhet eller pågående utbildning.⁵⁶

⁵⁴ Proposition 1993/94:184, s 34

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ Proposition 1993/94: 184, s 35

Särskilda skäl mot verkställighet utanför anstalt bör också föreligga om det framstår som helt verklighetsfrämmande att den dömda kan hantera en sådan situation. Ett exempel kan vara att den dömda har ett pågående kvalificerat missbruk. Likaså är det orealistiskt att låta någon som begått brottslighet, som till sin karaktär är sådan att den typiskt sett är ägnad att fortgå i eller från bostaden, få påföljd verkställd utanför anstalt.⁵⁷

Vid bedömningen som kriminalvården gör av den dömda skall därmed ovanstående krav vara uppfyllda. Förutsättningarna för att uppfylla dessa krav är dock inte de samma för alla. Återigen bör det poängteras att det är risk för att en social sortering genomförs, vilket i sin tur leder till en selektiv inkapacitering. Någon som är arbetslös och som på grund av detta inte har tillgång till en permanent bostad, eller ett telefonabonnemang har nämligen inte samma möjligheter att undergå intensivövervakning med elektronisk kontroll, som alternativ till fängelse. Besluten som kriminalvården tar diskriminerar dock inte invandrare direkt. Problemet har ej med individens bakgrund att göra, utan med dennes sociala ställning i samhället. Det kan dock inte förnekas att en stor andel av dem som har det sämre ekonomiskt ställt i det svenska samhället är invandrare.

⁵⁷ proposition 1993/94: 184, s 35

5 Diskussion

En idealisk kriminalpolitik skall syfta till att förebygga brott genom att avlägsna brottslighetens grundläggande orsaker. Kriminalpolitik är den sammanfattande benämningen på de olika åtgärder som samhället sätter in för att begränsa brottsligheten. I regel rör åtgärderna straffsystemet och det arbete som utförs av polis, åklagare, domstolar och kriminalvård. Hur kriminalpolitiken utformas beror troligtvis dels på vilket politiskt parti som innehar regeringsmakten, dels på rättstraditioner och moraliska värderingar, men också på rådande trender.

I uppsatsen presenteras en teori, som försöker förklara invandrades överrepresentation bland brottslighet med hjälp av det straffrättsliga regelsystemet och den straffrättsliga kontrollapparaten. Med andra ord innebär denna teori att viss kriminalpolitik som förs i Sverige i sig själv är en bidragande faktor till invandrades överrepresentation i brottslighet.

Detta är något som sällan debatteras. Denna uppsats försöker dock peka på att samhället inte alltid kan lägga allt ansvar på den enskilde individen, och framförallt inte om den enskilde individen står utanför beslutsfattandet.

5.1 Förslag till åtgärder inom det straffrättsliga regelsystemet

När lagstiftare kriminaliserar en handling ser de först och främst till intresset som skall skyddas. Enligt min åsikt bör de i större grad även beakta vem det är som drabbas av kriminaliseringen. Kriminaliseringen av en handling kan nämligen leda till att invandrare i högre grad stämplas som brottslingar än svenskar, vilket i sin tur kan vara en delförklaring till överrepresentationen i kriminalstatistiken.

Kvinnlig könsstympning är ett exempel på en brottslig handling som gör invandrare kriminella, då handlingen i regel ej utförs av svenskar. Dock har ännu inget fall av könsstympning förts till åtal i Sverige, vilket innebär att min teori faller. Det är dock ett gott exempel på hur invandrare direkt särbehandlas inom det straffrättsliga regelsystemet. Frågan blir här vilket intresse som behöver skyddas? När är det till exempel, över huvud taget relevant att en person har invandrarbakgrund och när skall man bortse från det?

Problematiken med lagstiftarnas kriminaliseringsbeslut har varit mer uppenbar i det amerikanska samhället än i det svenska. Där har likhet inför lagen ersatts av differentiering och socioekonomisk polarisering. De mest resursstarka lagöverträdarna ges där möjlighet till samhällssanktioner, medan de svagaste skickas i fängelse. Dock anser jag att samma problem kan uppstå i Sverige om den svenske lagstiftaren inte i högre grad beaktar

vilka grupper i samhället som direkt eller indirekt påverkas av att en handling kriminaliseras.

Hur kommer det sig till exempel att amerikansk lag gör en hundrafaldig skillnad mellan dem som har råd att använda kokain i pulverform och dem som röker crack? Svaret går troligtvis att finna i att samhällets åsikter, som är privilegierade i amerikanska kriminaliseringsbeslut, i stort sett har baserats på den vite medelklassmannens perspektiv. Genom att ignorera förhållanden som majoriteten av crackanvändarna lever i, går den amerikanske lagstiftaren miste om helhetsproblematiken. De lägre samhällsklassernas förhållanden skiljer sig troligtvis avsevärt från de som omger försvararna av den nuvarande narkotikalagen. Det är antagligen lättare att finna en syndabock inom den grupp som inte finns representerad bland lagstiftarna.

För att undvika en liknande situation i Sverige bör kriminalisering endast användas som ett yttersta medel mot de mest förkastliga gärningarna. Straffrätten, kriminaliseringen och fastställandet av straff kan, enligt min åsikt, troligtvis inte lösa samhällets problem eller konflikter. Kriminaliseringens funktion borde därmed bara vara att uttrycka värderingar. Politiskt är dock denna form av kriminalpolitik svår att tillämpa. Förståelsen för brottslighetens bakgrund och sammanhang har nämligen förlorat sitt intresse, medan snabba förändringar och hårdare straff är det som efterfrågas.

Anledningen till att jag tycker att man skall vara restriktiv med användandet av kriminalisering av olika handlingar, är att rättsgarantierna reduceras om repressionsnivån höjs. Samhället blir inhumant, då det ständigt måste öka graden av tvång för att ta hand om de nya generationerna av brottslingar.

En annan åtgärd som också kan vara avgörande, för att invandrare inte skall stämpas som brottslingar i högre grad än svenskar, är att se till att människor med invandrabakgrund finns representerade bland lagstiftarna. Detta skulle troligtvis leda till en större förståelse för kulturskillnader.

Givetvis innebär inte en förståelse för kulturskillnader att det svenska samhällets normer och värderingar skall rubbas. Om respekt för invandrades traditioner och bakgrund skall innebära att rättssäkerheten ruckas, bör rätten enligt mig omedelbart bortse från dessa faktorer. Det blir fel om man värderar gärningsmannens motiv moraliskt utifrån en annan moralsyn än den rättsordningen vilar på. Däremot borde det vara alldeles självklart att man försöker undvika att införa lagar och institutionsstrukturer som får diskriminerande verkan.

Jag tror inte att de kulturella skillnaderna i synen på vad som är att betrakta som en brottslig handling, kan förklara invandrades överrepresentation inom kriminalstatistiken. Enligt moral och etik är det förbjudet att misshandla, råna och mörda andra människor. Att våldta kvinnor eller utnyttja barn sexuellt är lika strängt förbjudet. Detta gäller i alla kända kulturer.

När en invandrare mördar sin dotter anser jag därmed att det är absurt att påstå att det är ett kulturellt problem. Att ens benämna mordet, hedersmord, på grund av gärningsmannens bakgrund är oförståeligt. När en svensk mamma mördar sin elva månaders baby benämns inte detta som ett svenskt kulturellt problem. Våldsbrott sker i alla kulturer och är lika oförlåtliga överallt.

5.2 Förslag till åtgärder inom den straffrättsliga kontrollapparaten

Teorin som presenterats i uppsatsen ger knappast vid handen att den straffrättsliga kontrollapparaten direkt ägnar sig åt faktisk diskriminering på grund av invandrades bakgrund och kulturella tillhörighet. Det är svårt att bevisa att invandrare inte blir behandlade på samma sätt som svenskar. Troligtvis rör det sig om små skevheter som tillsammans bidrar till invandrades överrepresentation i statistiken. Men likväl är det viktigt att öppet erkänna och debattera differentieringens problematik.

Till exempel kan beslutsfattare inom den straffrättsliga kontrollapparaten ibland ha svårt att ta till sig vad en person av utländskt ursprung säger. Denne kan i sin tur ha svårt att förmedla det han vill ha sagt på grund av dåliga kunskaper i det svenska språket och om den svenska myndighetskulturen.

Problemet tycks, enligt min åsikt, i allra högsta grad vara individbaserat. Det vill säga att poliser, åklagare och domare som individer har personliga uppfattningar som påverkar deras beslutsfattande. Det leder i sin tur till att principen om likhet inför lagen kanske inte alltid efterföljs, vilket är ett hot mot rättssäkerheten. Det vore därför önskvärt att få fler beslutsfattare inom den straffrättsliga kontrollapparaten med invandrarbakgrund.

Visserligen grundas de flesta myndighetsbesluten på lagstiftning och reglering, som inte lämnar något större utrymme för diskriminering. Men i vissa fall kan differentieringen även grundas på rättstillämpningen.

Det är därför viktigt att beslutsfattare inte blir avtrubbade, utan behåller förmågan att se när en situation av diskriminering föreligger såväl inom själva förfarandet som i rättstillämpningen. Det rör ej enbart faktisk diskriminering, utan även sådan som är upplevd.

Vilka konsekvenser som invandrarskapet faktiskt får inom den straffrättsliga kontrollapparaten, kan vi bara få reda på genom empiriska studier. Detta är en uppgift för den fortsatta forskningen.

5.3 Likställighetsprincipens betydelse

Inom kriminalstatistiken utläses en viss överrepresentation av personer med utländsk härkomst i förhållande till infödda svenskar. Dock skall påpekas att hela 88 % av invandrarna inte är registrerade i statistiken som misstänkta eller som fällda för brott. De allra flesta människor med utländsk härkomst begår inte brott i Sverige. Vidare skall understrykas att de allra flesta brott i Sverige begås av svenskar.

Varför somliga invandrare begår brott måste därmed huvudsakligen förklaras på samma grunder som frågan om varför somliga svenskar begår brott. I ett helhetsperspektiv går det därför inte att tala om att invandrare skulle vara straffrättsligt diskriminerade. Dock ser det troligtvis annorlunda ut om man börjar analysera enskilda fall.

Hur kommer det sig till exempel att Joy Rahman och Yasser Askar, i två olika fall, blev dömda för mord till livstids fängelse trots det stora utrymmet för tvivel i bevisningen? Skulle det slutliga resultatet blivit det samma om de hade hetat Svensson och Karlsson?

En del farhågor och funderingar väcktes när samma domstol som dömde Joy Rahman till livstids fängelse frikände Thomas Jisander och Peter Mattsson, som påstods ha varit delaktiga i Trustor affären, på grund av den svaga bevisningen. Visst är jag medveten om att det rör sig om helt olika fall och skilda bedömningar, men inte desto mindre frågar jag mig om likhet inför lagen verkligen tillämpats.

För att rättsväsendet inte skall förlora allmänhetens tilltro är det viktigt att rättigheter och skyldigheter skall vara de samma för alla invånare, oberoende av etnicitet och kulturell tillhörighet. Det är även betydelsefullt att det svenska straffrättsliga regelsystemet och den straffrättsliga kontrollapparaten inte påverkas av fördomar och mytbildningar.

Källförteckning

Litteratur

Offentligt tryck

MIS, Meddelanden i samordningsfrågor för Sveriges officiella statistik. (1996): *Personer med utländsk bakgrund*. Riktlinjer i statistiken 5/1996. Norrköping: Statens invandrarverk.

Proposition 1993/94: 184, Försöksverksamhet med intensivövervakning med elektronisk kontroll.

Proposition 1998/99: 70, Könstympling – borttagande av kravet på dubbel straffbarhet.

SCB. (2001): *Befolkningsstatistik 2000*. Folkmängden efter kön, ålder och medborgarskap. Del 1-3. Örebro: Statistiska centralbyrån.

Sveriges Rikes Lag (2002). Utgiven av Olle Höglund. Nordstedts Juridik AB. Stockholm

United States Code Annotated, U.C.S.A (1999). Constitution of the United States Annotated. Title 21, Food and Drugs. West Publishing Co.

NJA 1991 s. 241

NJA 1992 s. 446

NJA 1997 s. 636

RH 1990:125

RH 1993:52

Övrig litteratur

Ahlberg, J. (1996): *Invandrares och invandrares barns brottslighet*. En statistisk analys. BRÅ-rapport 1996:2. Stockholm: Brottsförebygganderådet.

Andersson, J. (1997): *"Elboja" gav goda resultat*. Apropå, Brottsförebyggande rådets tidskrift 3/1997. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Edling, M. (1996): "Invandrare möter svensk rättsordning." Apropå, Brottsförebyggande rådets tidskrift 2/1996. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Ekbom, T., Engström, G., Göransson, B. (1992): *Brott, straff och kriminalvård*. Borås: Bokförlaget Natur och kultur.

Ekelöf, P.O. (1999): *Rättegång*. Tredje häftet. Stockholm: Norstedts Juridik AB

Ekelöf, P.O. (1998): *Rättegång*. Femte häftet. Stockholm: Norstedts Juridik AB

von Hofer, H., Sarnecki, J., Tham, H. (1998): Invandrarna och brottsligheten. I: H. von Hofer (red.), *Brottsligheten i Europa*. Lund: Studentlitteratur.

Johansson, S. (1997): *Den elektroniska mardrömmen*. Apropå, Brottsförebyggande rådets tidskrift 3/1997. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Johansson, S. (1997): *Med ena foten i fängelse*. Apropå, Brottsförebyggande rådets tidskrift 3/1997. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Kyvsgaard, B. (1995): Den samhälleliga polariseringen och oskadliggörandet av lagöverträdare. I: D. Victor (red.), *Varning för straff*. Om vådan av den nyttiga straffrätten. Stockholm: Fritzes Förlag AB

Kyvsgaard, B. (2001): *Kriminalitet, rettshåndhaevelse og etniske minoriteter*. Juristen, nr 9-2001. Köpenhamn: Gentofte tryck

Lange, A. (1999): *Invandrare om diskriminering*. En enkät- och intervjuundersökning om etnisk diskriminering på uppdrag av diskrimineringsombudsmannen (DO). Stockholm: CEIFO/ Statistiska centralbyrån.

Lindholm, T., Christiansson, S.-Å. (1995): *Vittnesmål och våldsbrott. Effekter av etnisk grupptillhörighet hos vittne, offer och gärningsman*. PHS Rapport 1995:1. Solna: Polishögskolan.

Martens, P.L. (1997): Immigrants, Crime, and Criminal Justice in Sweden. I: M. Tonry (red.), *Ethnicity, Crime, and Immigration*. Comparative and cross-national perspectives. Crime and Justice. A Review of Research, Volume 21. The University of Chicago Press.

Martens, P.L. (1998): *Brottslighet och utsatthet för brott bland personer födda i Sverige och i utlandet*. Resultat från en intervjuundersökning. BRÅ-PM 1998:2. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Mose, E. (1999): *Skall invandrernes spesielle bakgrunn tas hensyn til i rettsanvendelsen?* I: Forhandlingerne ved det 35. nordiske juristmøtet i Oslo 18.-20. august 1999. Del 2. Utgitt av det norske lokalstyret.

Nygren, R. (1999): *Diskriminering av innvandrere i svenske domstolar?* Apropå, Brottsförebyggande rådets tidskrift 1/1999. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Persson, M. (1999): *Inför rätta - Så argumenterar vi.* Apropå, Brottsförebyggande rådets tidskrift 1/1999. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Petterson, T. (2001): *Etnisitet og ungdomsbrottslighet.* I: F. Estrada, J. Flyghed (red.), *Den svenske ungdomsbrottsligheten.* Lund: Studentlitteratur.

Sveri, B. (1973): *Utlänningars brottslighet.* En kriminalstatistisk jämförelse mellan svenska och utländska medborgare. Svensk Juristtidning, Årg. 58, s. 279-310

Westin, C. (1996): *Immigration og kriminalitet.* Publicerad i *Innvandrere og minoriteter*, nr 5-6, 5-8.